

معیارهای مکان یابی مجتمع های فرهنگی هنری با تاکید بر ارتقاء تعاملات اجتماعی

سروناز حسین رضوی^۱، آنا بهمن یار^۲

^۱ پژوهشگر دکترای شهر سازی، دانشگاه آزاد قزوین

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشگاه آزاد پردیس

نام و نشانی ایمیل نویسنده مسئول:

آنا بهمن یار

Ana.bahmanyar@yahoo.com

چکیده

تمامی ساختمان هایی که بشر برای عملکردهای مورد نیاز خود میسازند بر روی بستری به نام زمین بنا می شود داشتن شناخت مناسب، لازم و کافی از این بسترو اطلاع از ویژگی های آن معماران را به بخشی از شرایط پروژه و نیازهای آن آگاه میکند. مکان گزینی به طور کلی موضوع تاثیر گذار بلند مدت است و به صورت طولانی مدت، تاثیر بر عملکرد مجموعه دارد. لذا اگر زمین خوب مکان یابی شود تاثیرات مثبت و نتیجه خوبی خواهد داشت و برعکس اگر به خوبی مکان یابی نشود تاثیرات منفی آن زیاد و عملکرد مناسبی نخواهد داشت. در حال حاضر یکی از مشکلات موجود در کشورمان استقرار نامناسب کاربریها از جمله مکان های فرهنگی است. مجتمع های فرهنگی یکی از کاربری مهم برای ایجاد تعامل اجتماعی و شکل گیری مجتمع های زیستی شهری است و محل مناسبی برای برقراری تعاملات اجتماعی محسوب میشوند و نقش مهمی در ایجاد و ارتقا تعاملات و ارتباط افراد با یکدیگر و همچنین زندگی اجتماعی آنها دارد. زمانی این مجتمع ها به رسالت وجودی خود دست می یابند که در بستر مناسب شهری و منطقه ای قرار بگیرند که بتواند نقش تعاملی و ترکیبی در بافت شهر را ایفا کند. از این رو مکان یابی مجتمع های فرهنگی اهمیت بسیار زیادی دارد. هدف پژوهش حاضر یافتن روابط بین کیفیتهای فضایی و مفاهیم اجتماعی از جمله تعاملات اجتماعی در معماری و طراحی شهری با توجه به عوامل تاثیر گذار و قوانین و معیارهای موجود در مکان یابی مناسب مجتمع های فرهنگی پرداخته شده است. شاید کمکی هر چند کوچک برای رشد فرهنگی کشورمان انجام داده باشیم.

واژگان کلیدی: مکان یابی، مجتمع فرهنگی، تعاملات اجتماعی، اجتماع پذیری

مقدمه

دردوران معاصر با افزایش فرد گرایی، توجه به محیط کالبدی بعنوان مکمل انسانهای همجوار، در جهت نزدیکتر کردن آنان به یکدیگر و جبران بخشی از تعاملات اجتماعی از دست رفته جاری در بناها و بافتهای معماری و شهری گذشته، اهمیت بیشتری یافته است، اجتماع پذیری فضاهای عمومی با همنشینی مناسب عامل های کالبدی-فضایی معماری و روانی - اجتماعی استفاده کنندگان حاصل می آید. این اجتماع پذیری، با همساختگی و سازگاری بالا بین کالبد فضا و رفتارهای بین فردی و فرافردی افزایش می یابد. همنشینی یا ترکیب خاص برخی از عامل های انسانی- کالبدی با یکدیگر، که منجر به شکل گیری رفتار تعاملی سازنده در فضا میشود، این هم ساختی را تقویت میکند (صالحی نیا، ۱۳۸۸).

انسان در سراسیمگی شهرهای امروز، به دنبال عرصه هایی با هویت ویژه هستند تا علاوه بر تامین آسایش و تعامل با هموعان، در بستر پویایی اجتماعی به کمال متعالی خود نائل شوند. رشد فزاینده بعد شهری در طی دهه های اخیر موجب شده است که شهر و شهر سازی معاصر با چالش های تازه ای چون افزایش نا بهنجاریهای اجتماعی، کم رنگ شدن هویت و حس تعلق اجتماعی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شود (عبداللهی، ۱۳۸۹، ۸۳). از این نظر، استفاده و تخصیص فضاهای عمومی مسئله ایی است که باید در مطالعات زندگی روزانه کسانی که در شهر ها زندگی میکنند مورد بررسی قرار گیرد.

مجتمع های فرهنگی، یکی از ابرازهای اصلی توسعه فرهنگی در جوامع کنونی به شمار می روند که در توسعه نیروی انسانی نقش اساسی بر عهده دارند بی توجهی به مؤلفه های مکان یابی به هنگام ساخت آنها، تمامی تلاشهای بعدی در زمینه تجهیز مجموعه و ارتقای سطح خدمات را بی ثمر خواهد ساخت. بنابراین، در احداث مجتمع های فرهنگی همچون دیگر کاربریهای شهری باید اصول و ضوابط و استاندارد های مربوط به مکان یابی لحاظ شود. در بررسی موضوع مکان گزینی بطور کلی بحث پیرامون شناخت ویژگی های پروژه و سپس عوامل مؤثر در مکان گزینی آن (رابطه ظرف و مظروف) خواهد بود. بیشترین کاربرد الزامات مکان گزینی در پروژه هایی خواهد بود که در حال مطالعه و طراحی اولیه میباشند و برای پروژه های در دست اجرا و یا در حال بهره برداری فقط در زمینه توسعه آینده و یا در صورت تغییر کاربری آنها کاربرد دارد. در فرهنگسراها معمولاً شرایطی برای آموزش امور گوناگون فرهنگی و اجتماعی و همچنین آموزش پیشه ها و هنرهای گوناگون مانند نگارگری، کوزه گری، عکاسی و..... فراهم می شود.

وقتی فضاهای فرهنگی ایجاد می شود توجه به دو نکته ضروری است:

۱ - شرایط جغرافیایی و بومی محله

۲ - توجه به نیاز منطقه با در نظر گرفتن استانداردهای موجود

مکان یابی:

مکان یابی عبارت است از تعیین جایگاه یک عملکرد در شهر یا روستا با توجه به شرایط موجود و معیارهایی از قبیل سازگاری، مطلوبیت، آسایش، کارایی، سلامتی و استانداردهای ایمنی. در این پروژه با توجه به این معیارها از میان فضاهایی که کیفیت کالبدی آن ها پیش از این تایید شده به مکان یابی می پردازیم. (پورمحمدی، ۱۳۹۱، ۴۹)

مکان یابی، انتخاب مکان برای یک یا چند مرکز به روشی است که هدفی خاص را بهینه کند. این هدف میتواند هزینه حمل و نقل، عرضه خدمات به مشتریان و..... باشد (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

مختارپور در مقاله خود در سال ۱۳۸۷ مؤلفه های مکان یابی را در قالب پنج اصل فرعی به صورت زیر تقسیم بندی کرده است:

۱ - مرکزیت (دسترسی، مسافت، توزیع جمعیت و همجواری با مراکز)

۲ - سازگاری (سکونت، امنیت، همجواری با ایستگاه های آتشنشانی)

۳ - اندازه (خدمات مجموعه، امکانان رفاهی، پارکینگ، جلوه های بصری و گسترش آنی)

۴ - جهت یاب مجموعه

۵ - وضعیت خاک

تعاملات اجتماعی

واژه تعامل در لغت نامه دهخدا به معنای با یکدیگر داد و ستد کردن تعریف شده است. هر گاه عملی از شخصی سر زده که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد اصطلاحاً به این عمل متقابل دو سویه تعامل اجتماعی با کنش متقابل اجتماعی گفته می شود. در این صورت میان این دو شخص یک رابطه اجتماعی برقرار میگردد. (آگبرن و نیمکوف، ۱۳۵۰)

پیرامون مفهوم تعامل اجتماعی آلتمن اینگونه بیان میکند که نظارت بر تعامل اجتماعی همواره مستلزم توجه به رابطه خلوت مطلوب با خلوت کسب شده است وقتی خلوت کسب شده با میزان خلوت مطلوب برابر باشد (یعنی در حالتی که فرد به سطح دلخواه خود از تعامل اجتماعی چه زیاد چه کم دست یابدمی توان گفت که فرد به حالت بهینه خلوت رسیده است. وقتی میزان خلوت کسب شده کمتر از میزان خلوت مطلوب باشد (یعنی میزان خلوت کسب شده بیش از حد کم است) میزان تماس از حد مطلوب بیشتر است این موقعیت ها را عموماً تجاوز، تعرض به خلوت یا ازدحام قلمداد میکنند هنگامی که میزان خلوت کسب شده بیشتر از میزان خلوت مطلوب باشد شخص به بی حوصلگی، تنهایی یا انزوا دچار کی شود (آلتمن ۱۳۸۲، ۳۲)

بقاء با میزان حمایت یک موجود از موجود دیگر تقویت میشود. بین موجودات زنده رابطه ای اجتماعی وجود دارد که متعالی ترین شکل آن ویژه انسان است. انسان موجودی است اجتماعی و بسیاری از نیازهای او در جامعه و در تعامل با دیگر افراد تامین می شود و لاجرم رفتارهایی مه از او سر میزند بخشی از آنها در ارتباط با تعاملات اجتماعی است و یا به نحوی از طرف عوامل اجتماعی تحت تأثیر قرار میگیرد. بطوریکه رفتار یک فرد در تنهایی متفاوت از رفتاری خواهد بود که در جمع از خود نشان میدهد. تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد. که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیتهای متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه ها و شبکه های اجتماعی است. از طرفی در محیط هایی که تعامل اجتماعی قابل توجهی وجود دارد میزان جرم و جنایت پایین است. شاید به این دلیل است که وظایف و الزامات اجتماعی روشنتر، حمایت مردم از یکدیگر بیشتر و از خود بیگانگی کمتر است. در مقابل آن عدم فرصت گردهمایی و ارتباطات قانونی موجب افزایش آمار جرم و جنایت می شود زیرا احتمال حضور جوانان در فعالیتهای ضد اجتماعی را افزایش می دهد (بهرامی ۱۳۹۲، ۳)

فاکتورهای مؤثر بر تعاملات اجتماعی

در واقع فضاهای عمومی با دارا بودن ظرفیت های بالقوه در مرحله نخست این فرصت برابر جهت ایجاد و برقراری کنش های اجتماعی (ولو شکننده و ناپایدار) در اختیار کلیه شهروندان قرار می دهند. در مرحله بعد پس از انعقاد اولیه ی تعامل اجتماعی، تفاوت های موجود در سطوح اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که پدید آورنده الگوهای رفتاری متنوع است. خود زمینه ساز ایجاد روابط اجتماعی منسجم و پایدار خواهد شد. (مسعودی ۱۳۸۷) حوزه ی عمومی را فضایی میداند که در آن فرد به بیان خویش در ارتباط با دیگری می پردازد. او ویژگی این حوزه را جمع شدن اشخاص خصوصی گرد هم و بحث در مورد علایق عمومی دانسته، لذا این پدیده اجتماعی بایستی در دسترس تمام شهروندان باشد (قنبران، ۱۳۹۳)

افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقش های معین خود به آن می پردازد. بنابر این نحوه ی حضور فرد در مکان به همراه سایرین، عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است در این راستا حتی ممکن است افراد در جستجوی مکان هایی که در آن، افرادی با خصوصیات مشابه آنها به لحاظ طبقه، قوم، مذهب، گروه اقتصادی، الگوی زندگی، تحصیلات، درآمد، نحوه ی تربیت کودکان و نژاد مشابه حضور دارند بشناسند. اما با آنکه همگن بودن افراد مشوق ملاقات و افزایش تعامل با مکان های فیزیکی و اجتماعی و در نتیجه ارتقای دلبستگی به آن مکان است، در عین حال مکان های اجتماعی غیر همگن نیز فرصتی است تا افراد با هم بودن و تعاملات اجتماعی غنی و آزاد را تجربه کند. (قنبران، جعفری، ۱۳۹۳)

ویژگی های کالبدی با تسهیل فعالیتهای و ایجاد هویت، حس مکان را تقویت میکنند. طبق مدل کانتر عوامل کالبدی به واسطه کیفیت طراحی، معانی و فعالیتهای را بهبود می بخشد و با مرتفع ساختن نیازهای زیستی، روانی و اجتماعی انسان باعث سلسله ایی از ادراکات، رضایت مندی و در نهایت ایجاد حس مکان می شوند. توجه به ویژگی های کالبدی در طراحی مجتمع های فرهنگی از مؤلفه های اجتماع پذیری این مکان عمومی است. ویژگی های کالبدی محیط با ایجاد معانی و تامین فعالیت های خاص، در ایجاد حس مکان مؤثر است. تأمین این فعالیت ها از فضا با رضایتمندی از ویژگی های متغیر محیط مانند دما، صدا و امکان انجام فعالیت های فردی و

تعاملات اجتماعی توسط عناصر ایستای محیط مانند ابعاد، تناسبات و فرم ها به وجود می آیند. شناخت و عاطفه نسبت به فضا با درک معانی، نمادها، زیبایی شناختی فرمی و معنایی فضا و هویت مندی با آن حاصل می شود. (فلاحت ۱۳۸۵)

نقش فضاهای عمومی و فعالیت های جمعی در ارتقا تعاملات اجتماعی

فضاهای عمومی به عنوان بخش هایی از محیط مصنوع می توانند به نیاز های اساسی استفاده کنندگان خود پاسخ دهند و با جلب مردم به خود سبب ایجاد تعلق خاطر و سرزندگی محیط شوند (بیر و هیگینز ۲۰۹، ۱۳۸۱). شناخت این فضا هامستلزم فعالیت هایی است که در آنها صورت میگیرد.

انواع فعالیت انجام شده در فضا

فعالیت های ضروری	اجباری، رفت و آمدهای روزانه
فعالیت های انتخابی	فعالیت هایی که تمایل به آنها در شرایط محیطی مساعد صورت میگیرد. بازی کردن
فعالیت های اجتماعی	فعالیت هایی که بیش از هر چیز وابسته به خود و دیگران در فضای عمومی اند. صحبت کردن

لازمه تکامل تفکر انسانی گفتگو در حیطه و روابط اجتماعی است که فرد خود را نه تنها در مقابل فردهایی بلکه در سیطره روابط میان فردها می آرماید و غالباً در تعامل با دیگران است که توانایی های خود را می شناسد به خلق معانی می پردازد و هویت خود را می سازد (تی وود ۱۳۷۹)

تعامل با دیگران و اجتماعی شدن انسان به رشد فردو خلاقیت در انسان کمک می کند تأثیرات متقابل انسانها در تکامل اجتماعی نقش بسزایی دارد.

مجتمع فرهنگی هنری :

فرهنگسرا مؤسسه ای برای فعالیت های فرهنگی مراجعه کنندگان که معمولاً دارای کتابخانه، سینما، تماشاخانه، موزه، میدان های ورزشی و اسکان های دیگر است. (فرهنگستان معین)

یکی از ابزارهای مهم توسعه فرهنگی، سازمانهایی است که تحت عنوان فرهنگسرا به منظور حفظ و اشاعه دست آوردهای فرهنگی یک جامعه تاسیس می شود و هدف آن رفع نیازهای فرهنگی مردم است (مدرس پورنوری ۱۳۶۹)

فرهنگسراها، برپایه شیوه فعالیت، به یکی از محورهای سه گانه شخصیت (کیستی)، محتوا (درونمایه) و نهاد می پردازند:

فرهنگسراهای شخصیت محور عبارتند از: فرهنگسراهای کودک، نوجوان، جوان، دانشجوی، دختران، بانو، و سالمند.

فرهنگسراهای محتوا محور عبارتند از: اندیشه، قرآن، انقلاب، فرهنگسرای مجازی، پایداری، هنر، ملل، قانون، تیره ها (اقوام)، ورزش، ماه بهمن، کار، دانش ها، تندرستی، طبیعت، و فناوری اطلاعات.

فرهنگسراهای نهاد محور عبارتند از: خانواده، مدرسه، و شهر.

عملکرد مجتمع های فرهنگی

برای درک نقش بهتر مجتمع های فرهنگی در اعتلای فرهنگ جامعه، باید کلاً این پدیده را شناخت و وظایف آن را مشخص کرد خانه های فرهنگی، به طور کلی از ۵۰ یا ۶۰ سال قبل در ممالک مختلف به وجود آمده اند. در برخی از کشورها هدف اصلی ایجاد نوعی باشگاه های تفریحات سالم و به وجود آوردن فعالیتهای فرهنگی بود که وسیله ای برای تجمع افراد جامعه به شمار میرفت. در برخی از ممالک نیز تاسیس خانه های فرهنگی در محدوده سیاست های فرهنگی و باهدف ایجاد نوعی تمرکز و هماهنگی در ترکیب این فعالیتهای بوده است.

بطور کلی هدف و اساس مجتمع های فرهنگی را می توان در سه مهم خلاصه کرد:

- ۱ - خانه فرهنگ باید مکانی باشد که بتوان در آن آموزش داد. این آموزش را دن نیز صرفاً نمی توان به سواد آموزی اطلاق کرد بسیاری از مسائل زندگی (بسته به نیاز منطقه و اجتماع مورد نظر) از جمله مسائل پیشگیری بهداشتی، مسائل مربوط به رفاه بیشتر ساکنین و... را میتوان از بعد فرهنگی آن در مجتمع های فرهنگی طرح نمود. در جایی دیگر شاید بتوان این آموزش را در حد تخصصهای بالاتر پیش برد، بطوری که در بعضی از زمینه ها جبران نارسایی های آموزشی را بکند و یا مکمل آموزشهای باشد که در دستگاه های دیگر میدهند.
- ۲ - دومین نوع فعالیت خانه های فرهنگ: توسعه و اشاعه فرهنگ، به صورت عرضه و نمایش آن است کارگزاران فرهنگی بایستی برنامه های خاص ترتیب دهند که مطابق سطح فرهنگی و اجتماعی مردم منطقه مورد توسعه فرهنگی عرضه شود.
- ۳ - آخرین نوع فعالیت در اینگونه خانه های فرهنگ، انجام فعالیت هایی است که دارای جنبه خلاقانه و آفرینش باشد یعنی افراد هنرمند و یا کودکان عرصه ای برتی خلاقیت هنری خود داشته باشد. با توجه به مسائل فوق میتوان در یافت که نکات ذکر شده بایستی در حد بالاتر و معقول تر، در مورد مجتمع های فرهنگی اعمال شود. هنوز مطالعات مقدماتی بطرز کامل در محل ها با توجه به ویژگی و خصایص انجام نشده و نیازها و امکانات منطقه ها به طور اصولی مورد شناسایی قرار نگرفته است (مدرس پور نوری ۱۳۶۹).

ماهیت تجمع پذیری فضاهای فرهنگی

با توجه به تقسیم بندی ارائه شده توسط کارمونا و دیگران از قلمرو کالبدی، اجتماعی و فرهنگی فضاهای عمومی شامل (۱) فضاهای عمومی خارجی (۲) فضاهای عمومی داخلی (۳) فضاهای داخلی و خارجی نیمه عمومی است. که فضاهای فرهنگی در دسته فضاهای عمومی داخلی قرار میگیرند. در تعریف آنها از فضاهای عمومی داخلی چنین نوشته شده است. فضاهای عمومی داخلی شامل کتابخانه ها، موزه ها، تئاتر شهرها و... و تسهیلات رفت و آمد عمومی چون ایستگاه های اتوبوس، قطار، فرودگاه ها و... را شامل میشود (کارمونا و دیگران ۱۳۹۱، ۲۲۳) با توجه به تعریف فوق و قرار گرفتن مجموعه های فرهنگی در دسته بندی فضاهای عمومی میتوان به شناخت ابعاد اجتماعی این فضا از طریق تعمیم و باز نگری مبانی نظری مطرح شده در حوزه ی فضاهای عمومی دست یافت. در قلمرو عمومی شهری الگوهای تعامل شهری و قابلیت های فضایی معماری ساخته شده دارای اهمیت ویژه ای هستند. دلیل اصلی این مساله این است که میان تعامل اجتماعی و دلبستگی مردم به محیط های اجتماعی ساخته شده رابطه ایی تنگاتنگ وجود دارد. در فضاهای عمومی اجتماع پذیرتوفیق ملاقات دست می دهد و این فضا ها مورد استفاده گروه های مختلفی هستند و به طور مستقیم در دسترس استفاده کنندگان اطرافند از همین رو مقرهایی هستند که به حیات و هویت جمعی تعلق دارند (لنگ ۱۳۸۱). حیات جمعی فرصتی برای رها شدن از تنش های زندگی روزمره، گذراندن اوقات فراقت، تعاملات اجتماعی و گرد هم آیی افراد در جامعه و همچنین بستری برای حضور و بیان آزادانه خود در فضا است. اجتماع پذیری در فضاهای عمومی بر پایه نیاز مردم به حس تعلق اجتماعی و تعامل با یکدیگر قرار دارد و این امر حمایت کننده یک فضای اجتماعی موفق است (دانشپور و چرخچیان ۱۳۸۶، ۲۲).

شاخص ها و الگوهای به کار گرفته شده در مکان یابی مجتمع های فرهنگی

- ۱ - تراکم مسکونی: هر چه تراکم مسکونی بیشتر باشد جمعیت بیشتر در آن ساکن خواهد بود. جمعیت نیز عامل تعیین کننده در احداث و ایجاد مراکز فرهنگی میباشد.
- ۲ - کاربری فضاهای سبز: هر چه فاصله مراکز فرهنگی از پارک کمتر باشد گزینه مناسب تری است و کارایی آن بهتر می باشد.
- ۳ - کاربری مراکز فرهنگی موجود: از تراکم واحد ها در یک قسمت جلوگیری شود و این مراکز جاهای به وجود آید که تعداد آنها کم و یا اصلاً موجود نیست.
- ۴ - وجود مراکز آموزشی: همجواری و نزدیکی به مراکز آموزشی (راهنمایی، دبیرستان و آموزش عالی) که به عنوان اصلی ترین استفاده کنندگان مراکز فرهنگی می باشد از شاخص های مهم در مکان یابی میباشد.
- ۵ - شبکه معابر: یکی از شاخص ها به عنوان محور دسترسی تعریف گردیده است (لطفی و دیگران، ۱۳۸۹، ۶۰).

پارامترهای تأثیر گذار در مکان یابی کاربریها

جدول (۱) معیارهای اقتصادی (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

معیار	نمونه کاربرد	منابع
قیمت زمین	بانک، پست، کارخانه های کوچک	حاجی حسین لـوو همکاران، ۲۰۱۲ مازا رول و چو ۲۰۰۳ جی هارولد لـاو ۱۹۷۲ دریچانی و بهمنی ۱۳۹۰
میزان در آمد مردم	دانشگاه ها، مراکز توزیع، سوپرمارکتها	
وضعیت اقتصادی	دانشگاه	
وضعیت بازار	کارخانه ها، مراکز تهیه و توزیع	
قیمت انرژی	کارخانه ها و مراکز تولیدی	
تسهیلات دولتی	کارخانه ها و مراکز تولیدی	
وضعیت سرمایه گذاری	کارخانه ها و مراکز تولیدی	

جدول (۲) معیارهای زیر ساختی (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

معیار	نمونه کاربرد	منابع
منابع انرژی	شهر، کارخانه ها	مازا رول و چو ۲۰۰۳ دریچانی و بهمنی ۱۳۹۰ سلطانی وزرگری ۲۰۱۱
پیشینه صنعت	کارخانه ها و مراکز تولیدی	
شبکه حمل و نقل	کارخانه ها، مراکز تهیه و توزیع	
دسترسی به مواد اولیه	کارخانه ها و مراکز تولیدی	
دسترسی به بازار فروش	کارخانه ها و مراکز تولیدی	
رقیبان	بانک ها، کارخانه های کوچک و بیمارستان ها	

جدول (۳) جمعیتی (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

معیار	نمونه کاربرد	منابع
تراکم جمعیت	مدرسه، آتش نشانی و....	پـور محمدی و همکاران ۱۳۸۹ رادفر ۱۳۸۷ نظریان و کریمی ۱۳۸۸
میزان رشد جمعیت	دانشگاه . مدرسه	
شعاع عملکرد	مدرسه، پست، بانکها و....	

جدول (۴) ویژگی های طبیعی و جغرافیایی (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

معیار	نمونه کاربرد	منابع
پستی و بلندی	مدرسه، پست، کتابخانه	شـریفی پـور و همکاران ۱۳۸۹ دهقانی و محمودی ۱۳۹۰ فرهادی گوگه و پر هیز کار ۱۳۸۱ پـور محمدی و همکاران ۱۳۸۹
تهدیدات (سیل و زلزله)	شهر، کتابخانه	
اقلیم	شهر، کتابخانه	
جنس خاک	شهر، کتابخانه	
چشم انداز	مدرسه	
جهت تابش خورشید	مدرسه، کتابخانه	

جدول (۵) معیارهای شهر سازی (عادل و همکاران ۱۳۹۲)

معیار	نمونه کاربرد	منابع
تناسب با کاربریهای همجوار	مدرسه، آتش نشانی، کتابخانه و...	دهقانی و محمودی ۱۳۹۰ پور محمدی و همکاران ۱۳۸۹ فرهادی گوگه و پرهیزکار ۱۳۸۱
شبکه دسترسی	کارخانه ها، آتش نشانی، بیمارستان	
توسعه آینده شهر	دفترهای پست، مدارس، بیمارستان ها	
مرکزیت	مدرسه، آتش نشانی	
آسان بودن دسترسی	مدرسه، بیمارستان، بانک، سوپر مارکت	
امکان توسعه	کتابخانه، بیمارستان، کارخانه ها	

عوامل مؤثر در ارزیابی معیارهای مکان یابی و مطلوبیت کاربری مجتمع فرهنگی و هنری

شناسایی و انتخاب عواملی که در مکان یابی تاثیر گذار هستند یکی از مراحل مهم می باشد. با توجه به عوامل تاثیر گذار و جداول معیارهای مکان یابی، عوامل مؤثر در مکان یابی مجتمع فرهنگی و هنری را می توان شامل موارد زیر دانست.

۱ - مرکزیت: آسان بودن دسترسی و چگونگی دسترسی به خدمات شهری مورد نیاز ساکنان و دوری از کاربریهای مزاحم و ناسازگار از مولفه های مهم آسایش (صابری و همکاران ۱۳۹۰)

۲ - آسایش: فاصله و زمان، عوامل مهم در اندازه گیری میزان آسایش و راحتی انسان ها به شمار می آیند، چرا که بر اثر تامین آنها سهولت دسترسی به خدمات شهری که یکی از اهداف مهم برنامه ریزی شهری است میسر میشود. (پور محمدی ۱۳۸۲، ۹۳)

۳ - توزیع جمعیت: میزان جمعیت هر مکان، عامل مهم برای بر آوردن نیاز های آنان به کارکردهای مختلف شهری است. در حقیقت، تعداد جمعیت، مقیاس نیاز به هر کاربری را مشخص می کند.

۴ - بعد مسافت: مرکز فرهنگ باید در محلی احداث شود که کمترین فاصله را با مراکز و سازه های شهری داشته باشد.

۵ - همجواری با مراکز پر تجمع: توصیه میشود مرکز فرهنگی در کنار مراکز پر تجمع احداث شود

۶ - سازگاری: یکی از اهداف اصلی برنامه ریزی کاربری اراضی شهری مکان یابی مناسب کاربریها و جدا سازی کاربریهای ناسازگار از یکدیگر است. مثلاً سعی می شود کاربریهایی که آلودگی هایی از قبیل دود، بو، صدا تولید می کند دور از مناطق مسکونی، فرهنگی و اجتماعی استقرار یابند. (پور محمدی، ۱۳۸۲، ۹۳). در بحث سازگاری اولویت در همجواری نیز مطرح می باشد که کدام کاربری از اهمیت بیشتری در همجوار بودن با کاربری دیگر رادار است.

۷ - امنیت: استاندارد های ایمنی و امنیت، عامل دیگر در تعیین مکان کاربریهای شهری است

۸ - ساختمانها و فضاهای شهری مجاور (کاربریهای مجاور): تجانس کاربریهای همجوار، یکی دیگر از معیارهای توزیع کاربریهای شهری است. بدین صورت که کارکردها و کاربریهای مجاور نباید در تضاد با یکدیگر باشد. از طرف دیگر، کارکردهای عمومی متجانس با یکدیگر باید طوری طراحی شوند که تعامل عملکردی آنها پوشش مناسب را داشته باشد.

۹ - خدمات: با توجه به نوع مراجعان آن و نوع و کیفیت خدماتی که قرار است در آن ارائه شود، فضای کافی پیش بینی شود.

۱۰ - امکانات رفاهی (پارکینگ و...): امکانات رفاهی الزام مثل سالن مطالعه، سالن استراحت، پارکینگ و... داشته باشد.

۱۱ - جهت مکان یابی: جهت وزش باد نیز از معیارهایی است که در ساخت کاربریهای مختلف در نظر گرفته میشود و با توجه به نوع کاربریها اهمیت آن متفاوت است. به عنوان مثال، در ساخت کشتارگاهها و مکان های دفع زباله، برای سازگاری آن با کاربریها مجاور، باید این معیار در نظر گرفته شود.

۱۲ - جهت نور خورشید: در متون مربوط به کاربری اراضی، این معیار نیز هم در طراحی داخلی و هم سازگاری آن با کاربری های مجاور، در نظر گرفته می شود.

۱۳ - نما، منظر: نما و منظر هر کاربری، برای سازگاری آن با کاربریهای مجاور، و نیز ظاهر کاربری باید در مکان یابی در نظر گرفته شود.

- ۱۴- چگونگی شکل گرفتن راهها و مسیرها: برای دستیابی راحت تر و افزایش قابلیت دسترسی، باید مسیرهای منتهی به مکان در نظر گرفته شود تا امکان استفاده راحت مراجعان را فراهم آورد .
- ۱۵- شبکه دسترسی: درموقعی فاصله و زمان مهمترین مولفه هادر مکان یابی کاربری ها هستند نوع دسترسی ها با فاصله و زمان سنجیده می شوند این دو عامل واحد اندازه گیری آسایش محسوب میشود(صابری وهمکاران ۱۳۹۰)
- ۱۶- مطلوبیت: مطلوبیت و دلپذیری در برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، یعنی تلاش در جهت حفظ و نگهداری عوامل طبیعی، ایجاد فضاهای باز و دلپذیر، چگونگی شکل گرفتن راهها، ساختمان ها و فضاهای شهری (پور محمدی ۱۳۹۲، ۹۴)
- ۱۷- ساختار خاک یک منطقه: بررسی وضعیت خاک در مکانی که قرار است بنا در آن ساخته شود از آن جهت حایز اهمیت است که با تعیین اجزای تشکیل دهنده خاک میتوان به راحتی میزان استحکام و تحمل پذیری آن را مشخص نمود .
- ۱۸- کارایی: یکی از عوامل اصلی تعیین کننده مکات های کاربری ها در شهر، الگوی قیمت زمین در شهر ی است به لحاظ این که هر کاربری از لحاظ اقتصادی و سرمایه گذاری و هزینه های متصور برآن است که بر اساس شیوه تحلیل هزینه و منفعت معین میگردد. (پورمحمدی ۱۳۸۲، ۹۴)
- ۱۹- عوامل اقلیمی: (آب، هوا، دما، رطوبت و...) شرایط اقلیمی منطقه، ضمن اینکه عامل مهمی در ساخت مکان است، عامل مهمی در جذب ماربران نیز می باشد .
- ۲۰- شرایط محیطی و بهداشتی: این عامل جهت تأمین سلامت مراجعه کنندگان و جلوگیری از آسیب رسانی و آلودگی، اهمیت دارد.
- ۲۱- استانداردهای ایمنی: هدف از این کار به طور کلی حفاظت شهر در مقابل خطرهای احتمالی است. خطر و بلایای طبیعی مانند سیل، زلزله، طوفان، آتشفشان و بلایای غیر طبیعی، مانند همجواری منطقه صنعتی با منطقه مسکونی که با اصل سازگاری مورد اشاره مغایرت دارد و سایر مواردی که به نحوی ظریب ایمنی و امنیتی شهر را تضعیف میکند. (پورمحمدی ۱۳۸۲، ۹۴)

نتیجه گیری

فعالیت های انسان معلول نیاز های اوست . فضاهای عمومی باید به گونه ای طراحی شوند که پاسخگوی نیازهای متنوع گروه های مختلف سنی باشند فضاهای عمومی این امکان را به مردم می دهند که نسل های مختلف با هم حضور داشته باشند زیرا افراد مختلف به سطوح مختلفی از تعامل اجتماعی نیاز دارند .

مقوله ی اجتماع پذیری یکی از مولفه های ترغیب کننده مراجعت افراد به مجتمع های فرهنگی به عنوان یک مکان عمومی است اجتماع پذیری فضا میتواند از موقعیتهایی را برای فعالیتهای جمعی مناسب بین افراد فراهم آورد و به کاهش آمار جرم و جنایت در جامعه کمک کند. کیفیت مناسب در فضاهای فرهنگی میتواند باعث دلبستگی مکانی برای فرد شود و امکان حضور طولانی مدت افراد را در این محیط فراهم آورد. توجه به جنبه های زیبا شناختی فضا همگام با عملکردمطلوب و بهره گیری از طبیعت و عوامل طبیعی میتواند از فاکتور های انگیزشی تعاملی بین فرد و فضا باشد. مجموعه فرهنگی های موفق دنیا نظیر مجموعه فرهنگی حیدر علی اف با افزودن فضاهای متنوع وامکانات رفاهی برای مخاطبین و توجه به عملکرد مطلوب فضایی همگام با مقوله زیبا شناختی توانسته است گامی مؤثر در ترغیب افراد به این فضا بردارد و هدف عمده و اصلی آن فراهم آوردن مکانی جاذب برای این مکان عمومی بوده است لذا توجه به کیفیت فضایی مجتمع های فرهنگی به عنوان شاخص فرهنگی جامعه می تواند گامی مؤثر در ارتقا سطح فکری و فرهنگی جامعه داشته باشدو کمک کند که این شریان حیاتی شهری با توجه به پیشرفت فناوری های ارتباطی عصر جدید از حرکت باز نماند .

منابع و مراجع

- [۱] آگبرن ویلیام، نیمکوف فرانسیس (۱۳۵۰) "جامعه شناسی" چاپ پنجم، تهران، انتشارات گستر
- [۲] آلتمن، ایروین (۱۳۸۲) "محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام" تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- [۳] شولتز، دوان سیدنی آلن (۱۳۸۴) "نظریه های شخصیت" چاپ هفتم، انتشارات هما
- [۴] بحرینی، س، فرآیند طراحی شهری، تهران، چاپ اول ۱۳۸۱
- [۵] پور محمدی، م، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری ۱۳۸۲
- [۶] فلاحی، محمد صادق (۱۳۵۸) نشریه هنرهای زیبا شماره ۲۶
- [۷] قنبران، عبدالحمید، جعفری، مرضیه (۱۳۹۳) "عوامل مؤثر بر ارتقا تعاملات اجتماعی در میان ساکنان محله مسکونی و نمونه موردی، محله درکه تهران" نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۴۵
- [۸] مدرس پور نوری، صدیقه (۱۳۶۹) ضرورت بازنگری بر نقش فرهنگسراها در توسعه فرهنگی، علوم انسانی دانشگاه الزهراء(ص)
- [۹] صابری عظیم، ابوالفضل قنبری، مریم حسن زاده (۱۳۹۰) مکان یابی پارک و فضاهای شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی به روش ارزیابی چند معیاری AHP (صابری و همکاران)
- [۱۰] لطفی حیدر، سهیلا ایرانخواه، رضا دشتی برنجه، بابک صادقی (۱۳۸۹) ارزیابی مراکز فرهنگی و ورزشی به جهت مکان یابی و احداث این مرکز با استفاده از GIS مطالعه موردی شهرداری منطقه ۱۸ تهران (لطفی و همکاران)